

Kukri, gavinet Gurka, Nepal.

ARMES BLANQUES MEDIEVALS I MODERNES

ANTONIO CARPI

Col·laborador del Museu Militar (València)

També en el segle XII apareixen ferramentes que es transformaran en armes i armes que al seu torn es transformaran en adornaments i en ferramentes.

El major exponent el tindrem en l'Espanya de la dominació musulmana, que és quan apareix aquest fenomen de transformar les armes en ferramentes o adornaments, que fins i tot hui dia se segueixen utilitzant. Açò va associat a l'evolució en un primer instant: en acabar la lluita, sobretot en el territori espanyol, apareix la necessitat de fabricar una gran quantitat de ferramentes, per a assegurar el domini sobre la terra conquerida i tot seguit es genera un procés artesanal en el medi rural.

La necessitat d'aconseguir aliments condueix a transformar les simitarres i els alfanges de l'exèrcit, segons els seus membres comencen a utilitzar la terra conquerida, en ferramentes; així es procedirà a la fosa d'aladres i a la fabricació de falçs i ganivets de tall per a la seua utilització en l'agricultura i per al sacrifici d'animals de granja, que proporcionaran aliment als soldats que han deixat de ser-ho momentàniament gràcies a una pau que de moment promet ser duradora.

En tractar l'ús d'armes curtes i de caràcter defensiu a la zona de dominació musulmana, trobem les denominades gumies o xicotets ganivets corbs d'unes dimensions d'entre 25 a 30 cm. de llargària, que si bé en un principi, com ja vam comentar, eren armes de caràcter defensiu, pel temps passaran a ser utilitzades com a ferramenta de tall d'ús diari o com a ornament, ja que moltes d'elles canviaren la fusta o el bronze de la seua empunyadura i de la seua beina per metalls preciosos als quals s'encastaren pedres precioses; un exemple típic el tenim en les armes pertanyents a Boabdil el xic, últim rei moro de Granada.

D'aquest tipus d'armes, tenim infinitat de models, que en el transcurs del temps a penes han variat, com per exemple els típics janjark de Sudan, les gumies del Magrib (marroquines, tunisianes, etc.), les jambiges dels Balcans i de la Península Aràbiga, la representant més coneguda de la qual és la jambija del lemen, confeccionada amb banya de rinoceront en la seua empunyadura, la qual és símbol d'homenia, sent les més antigues les més cotitzades.

A la zona de dominació cristiana, tenim l'equivalent a les musulmanes, amb armes curtes com seran les dagues, els punyals i els estilets, aquests de diferents models i varietats; des dels de fulles estretes de doble tall, ofensius o defensius, als de fulles amples, utilitzats per a la caça o en tasques artesanals, com la matança d'animals domèstics, etc. Aquestes eren armes o ferramentes més d'escuders i plebeus que de cavallers, encara que aquests adoptarien formes luxoses com a adornaments en les seues vestimentes, com seran les dagues i els punyals amb guarnicions de metalls preciosos, amb les fulles damasquinades i encastades tant a les empunyadures com a les seues beines amb pedres precioses. Igual que les musulmanes mesuraven entre 25 i 30 cm., però aquestes eren de fulles rectes per ambdues cares i algunes amb unes acanaladures al centre, que en molts dels casos s'utilitzaven per a contenir substàncies tòxiques o verins, o bé només servien perquè entrara aire en les ferides, la qual cosa produïa una infecció, o una mort més ràpida de l'ofés.

Igual que en el cas de les musulmanes, les cristianes tenen infinitat de models, els quals no han variat pràcticament gens en el transcurs dels anys, com per exemple, la daga d'orelles, de procedència oriental i introduïda pels moros a Espanya, que s'adoptaria en el sud de la península; els ganivets o punyals espanyols, originaris del segle XV, dels quals es coneixen infinitat de varietats, de doble tall els més normals, fabricats a Toledo, Albacete i també a Saragossa i València; els de fulla ampla, usats en les munteries, per a l'escorxament de les peces cobrades en elles, que tenien l'empunyadura de fusta en un principi, però després s'ornamentaren amb os o banya de cèrvids, amb esparvers de llautó.

D'altra banda tenim els ganivets-ferramenta, tan antics com els punyals, com els ganivets canaris d'un sol tall, amb una curvatura en la part superior, vora a l'es-

Ganivet canari, Espanya.

piga de l'empunyadura, que es fabricava de pedra encastada de forma arrodonida, molt original, i les seues beines eren de fusta o de pell de cabra.

Fora d'Espanya i sempre centrant-nos en les armes curtes, en diferents èpoques, es van fabricar dagues de fulla ampla, com les conegudes dagues suïsses, també dites dagues holbein, del segle XVI, de les quals es van fer còpies a l'Alemanya nazi per

als oficials dels exèrcits del III Reich, així com per als de les SS.

Per una altra part i, com a curiositat dins de les armes curtes, s'han de destacar les dagues o estilets italians dels segles XV i XVI, dels quals s'efectuaren còpies i en trobarem representació a Espanya, i encara hui dia algunes còpies s'adopten per als uniformes de gala de l'exèrcit espanyol, com per exemple tota una sèrie d'espasetes, que segons l'arma a què pertanguen variaran de model.

També al Regne Unit, apareixeran armes blanques curtes característiques dins de les illes, com les dagues testiculars angleses, de les quals deriven els dirk escocesos; aquests en un principi es van fabricar a partir de les restes d'armes blanques llargues trencades, com les espases i els sabres, als quals s'afegia una empunyadura de fusta de bruc, fusta rica en sílice i molt comuna en les terres escoceses, i s'afegia també a l'extrem de l'empunyadura una pedra de quars fumats o bé una peça de bronze o metalls preciosos segons el cas amb l'escut nobiliari de la casa a què pertanyia el portador, passant a ser una peça ornamental en lloc d'una arma defensiva o una útil ferramenta.

També podem citar el Caucas, per l'existència d'una daga o espaseta típica d'aquelles terres en especial utilitzada pels cosacs de la Península de Crimea, el denominat kinjadal; aquesta és una arma amb fulla de doble tall i acabada en una punta molt aguda, l'empunyadura de la qual està elaborada amb metalls com l'al-

paca o el bronze i en ocasions amb metalls preciosos, açò amb una filigrana del mateix metall tant a l'empunyadura com a la beina.

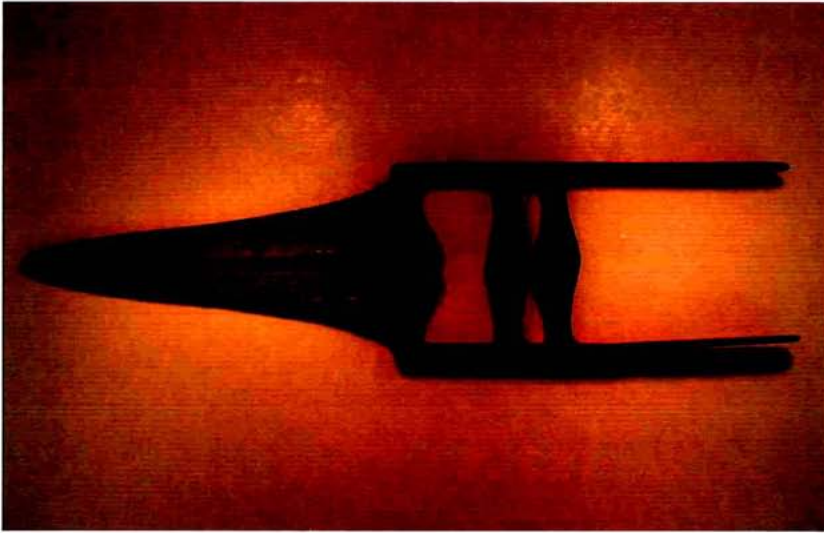
Per una altra part, arran de la colonització espanyola d'Amèrica del Sud, s'utilitzaren una sèrie de ferramentes de tall en les zones rurals: un exemple d'aquestes armes-ferramenta són els facons, que partint de ganivets grans de taula, se'ls proveïa d'una empunyadura i d'una beina de plata o alpaca, decorant amb làmines d'or sobre la superfície; aquests seran els ganivets utilitzats pels gautxos a la Pampa d'Argentina i pels *llaneros* en l'Uruguai, encara que aquests tenien una diferència amb els anteriors, i és que la seua empunyadura estava feta amb fusta i la beina de cuir dels bovins que conduïen. Aquests ganivets eren d'un sol tall i la part superior era arrodonida.

De la colonització anglesa a Àfrica i Àsia podem citar certes armes curtes, que encara que no són de procedència anglesa, sí eren utilitzades per membres de les seues tropes regulars o bé pels seus oponents, com el cas dels xicotets ganivets o dagues cerimonials o teleks dels nuba de Sudan, i el dels janjarks utilitzats pels naturals de Kasala (Sudan).

A Àfrica, també s'ha de parlar dels ganivets dels ieruba, de Nigèria, de fulla curta i de doble tall, però molt cridaners per la seua empunyadura i per la seua beina, confeccionades amb cuir de molts colors. I finalment l'esment d'un altre ganivet o ferramenta de tall, i d'una espasa curta, procedent del poble dels pastors masai, la fulla del qual era de ferro, forjada per ells mateixos, i la seua empunyadura i la seua beina estaven confeccionades amb fusta i pell tintada procedent dels seus ramats.

A l'Índia, podem citar els khanjar, que són uns ganivets de xicotetes dimensions, de diversos formats segons la part de l'Índia on s'utilitza, com els que entren al Punjab, la tribu dels sijs. L'empunyadura era de llautó i en forma de cap de cavall generalment, o amb la fulla corbada o en doble gir.

També s'utilitza un altre tipus de ganivets per a la caça i en especial podem citar com una gran curiositat el conegut com katar: aquest punyal o daga difereix dels altres per ser un ganivet que no té empunyadura, millor dit, la té però no és com les convencionals, sinó que és com un agafador en forma de H, que s'em-

Katar, ganivet per a la caça del tigre, Índia.

punya per la seua barra transversal. Aquestes dagues s'utilitzen per parelles i el seu ús principal era la caça del tigre a la zona del golf de Bengala (sud de l'Índia).

Citarem també al costat de l'Índia, Nepal, d'on s'assortien els cossos de regulars de l'exèrcit colonial anglès: fins i tot hui dia continuen existint regiments de gorkhas, que empren un ganivet de fulla

corba angulosa i de gran pes en la seua punta, d'un sol tall, l'empunyadura del qual està confeccionada en fusta, os o ivori en alguns dels casos i la seua beina en moltes ocasions està confeccionada amb pell de búfal amb adornaments metàl·lics. Aquest ganivet es denomina *kukri*.

Deixant de costat aquesta xicoteta introducció d'armes curtes, pasarem al que coneixem com armes llargues i les possibles ferramentes que en el seu moment es van fabricar amb elles i, alhora, aquelles ferramentes de les quals algunes procedien.

Començarem amb les armes sarraïnes a l'Espanya del segle XV. Com ja vam dir els musulmans van introduir a Espanya els alfanges i les simitarres, de fulla corbada i les ginetes, arma aquesta última portada a la península pels zenetes, tribu barbaresca del nord d'Àfrica, que vingué a combatre al servei del rei Muhammad I, a finals del segle XII; era de fulla ampla i recta, amb els braços de l'*arriaz* (creu) corbats cap a la fulla, sent freqüent que prenguessen la forma d'un animal, i la seua empunyadura era curta i normalment acabada en un pom discoïdal. D'aquestes espases un dels exponents més interessants és la pròpia espasa de Boabdil XII, el xic, últim rei nazarí a Espanya; estaven fabricades la seua empunyadura i la seua beina amb metalls preciosos i pedreria, i en la fulla es pot llegir un fragment de l'Alcorà.

Igual que en allò exposat anteriorment, les armes llargues blanques cristianes sofriran diverses modificacions però no molt substancials. Les espases seran de fulles rectes i existeix una gran varietat dins de la qual citarem alguns exemples a continuació; i els sabres poden ser tant de fulla recta com corba i d'ells també podrem tractar una gran varietat.

A partir de la invasió musulmana apareixeran espases molt més lleugeres, les quals es reforçaran en diferents parts però seran de fulles més primes i més punxegudes, açò es deu a la transformació ocorreguda en les armadures pesades que esdevindran més lleugeres guarnint-se amb cotes de malla d'acer i no amb plaques de ferro, com passava anteriorment. Les espases que van aparéixer eren més lleugeres i manejables i podien utilitzar-se amb una sola mà, cosa que no ocorria anteriorment amb l'ús del muntant, espases que s'havien d'utilitzar amb ambdues mans, deixant els flancs de l'usuari al descobert i desprotegits, podent ser baixa en un enfrontament armat.

És així doncs que l'espasa evoluciona disminuint la seua amplària, i fent-se més lleugera; s'exigeix més destresa, ja que la mort sobrevindrà ara per l'acció de la punta de l'arma i no per un colp sobre l'adversari amb el tall del llom de l'espasa.

Apareixeran com adornament una sèrie de filigranes en la creu, o esparvers en l'empunyadura de l'espasa, que serviran per a la protecció de la mà i dels dits de qui esgrimeix l'arma; a aquestes guarnicions de plaques perforades i topalls en forma de llaç, se les denominarà cassoletes.

Igual que en les armes curtes, moltes de les armes llargues tenien fenedures i depressions en el llom de la fulla que servien perquè entràs aire en la ferida o bé per a depositar algun tipus de substància verinosa.

A Espanya i als països de la seua influència el cantell superior de la cassoleta es doblegava cap a l'exterior perquè servís de trenca-puntes. En general, les guarnicions solien ser de tres classes principalment, encara que aquestes es dividien en diverses subclasses, però les principals són: calades, cisellades i amb adornaments foliars o faunístics, encara que es donaven els tipus mixtos. Les empunyadures eren de fusta i generalment estaven recobertes per un torçal de fil

Kingadal, ganivet del Caucas.

de ferro, coure o llautó i en els casos d'exemplars de gran luxe aquest era de trenat de plata.

A partir d'ací les espases han sofrit pocs canvis fins als nostres dies; es presenten igualment diferències segons els usos que se'ls atribueix com, per exemple, les dimensions i pes superior de les espases militars, mentre que les que es coneixien com a *roberes*, utilitzades pels particu-

lars per a la seua defensa, són més xicotetes i lleugeres.

Igual que en les armes llargues blanques musulmanes, en moltes de les armes cristianes va generalitzar-se l'existència d'una inscripció gravada en el llom de la fulla; entre elles les més destacables són oracions i lemes com "no em desembeines sense raó" i "no m'embeines sense honor".

Les espases militars, a més de tenir gravat l'escut de l'arma o del regiment al qual pertanyien, en les guarnicions de l'empunyadura, tindran gravades filigranes de llautó o en ocasions de plata en les beines.

Les espases serien substituïdes en els diferents exèrcits pels sabres a partir del segle XVIII. Encara que es continuaran fabricant espases, l'ús del sabre es generalitza durant el segle passat i les espases quedaran com a relíquies als uniformes de gala en els exèrcits del segle XX. La forma corbada és la generalitzada en les fulles, encara que existiran sabres de fulla rectilínia, el precedent dels quals són les espases-sabre de 1907-1918. Es creu que els seus antecedents són les armes de la cultura islàmica, però la seua introducció en els exèrcits europeus és deguda als de Polònia i Hongria.

Els sabres destinats a la cavalleria lleugera, tenen vacceus en ambdues cares perquè siguin de pes més lleuger: els més coneguts a Espanya són els models anglesos de 1796, emprats durant la guerra de la independència enfront dels francesos.

Com a curiositat podem afegir que moltes de les fulles dels sabres utilitzats en les guerres carlines a Espanya i per l'escassetat de material, estaven confeccionades amb fulles de falçs i de dalles.

El material més comú per a la fabricació de les empunyadures i guarnicions dels sabres serà el llautó, i també en el cas de les beines, encara que s'utilitzaria igualment la pell amb ferratge de llautó o bé la beina íntegra d'alpaca, com en els models de 1895.

Seran molt més pesats els sabres utilitzats per la marina, denominats sabres d'abordatge, sent aquests elaborats amb guarnició i empunyadura de ferro com els de 1860. La majoria dels sabres i de les espases de la marina dels diversos exèrcits solen tenir guarnicions de llautó decorat, amb una àncora, emblema de la marina.

Igual que amb les armes curtes blanques, farem una descripció i citarem una xicoteta mostra de les diferents varietats i formes que es troben en el món de les armes llargues blanques:

Unes de les més famoses van ser dos tipus d'espases fabricades a la Península Itàlica; una denominada *cinquedea*, que era una espasa curta de fulla ampla —d'ací el seu nom que feia referència a l'amplària de la seua fulla, de forma triangular—, la guarnició de la qual estava formada per dos esparvers corbs i una empunyadura d'os o ivori rematada per un pom aplanat, i un dels seus posseïdors va ser Carles V; l'altra, la coneguda *schiacona*, cenyida pels sciavoni o guàrdia personal del dux de Venècia, estava dotada d'una guarnició de fanal, la qual preservava totalment la mà.

Igual que ocorregué amb les armes curtes, també s'hauran de citar les espases angleses de principis de segle XVII, les guarnicions de les quals estaven exclusivament formades per una placa calada amb un o dos anells situats de sota d'aquesta. D'aspecte més pesat és la *broad sword*, del segle XVIII, típica d'Escòcia, la guarnició de la qual era la més coneguda entre les de fanal.

Un altre dels exponents són les armes franceses; les espasetes del segle XVIII, que constituïran l'espasa de vestir d'Europa: aquestes eren fabricades en fulla triangular, buidada en el seu centre, i tenien la guarnició de l'empunyadura

Focón, ganivet gaucho, Argentina.

en forma de cassoleta; després donaran pas a través del temps a les espasetes europees sent el precedent dels florets moderns.

A Espanya, existeix una modalitat única, destinada al toreig. És una espasa de morfologia pròpia que la fa fàcilment reconeixible. És de fulla de doble tall i molt prima, se la coneix com estoc i tant l'empunyadura com la guarnició

están folrades amb cinta de llana tintada en roig, per a evitar que s'esvare la mà a l'hora d'executar la sort de matar.

A Algèria es fabrica una espasa curta coneguda com *flissa*. La fulla té tall per només una de les seues parts, sent rectilínia per la part que manca de tall, mentre que en la part esmolada presenta una doble curvatura, finalitzant en una aguda punta; molt semblants a aquesta arma són els *iatagans* turcs, arma pròpia de la zona balcànica. Els *iatagans* són de contorn lleugerament còncau en els seus dos terços proximals, passant a convexa en el seu terç distal. Manca de defenses, però posseeix una peça metàl·lica en la part inferior de l'empunyadura que es prolonga en forma de falca; les galtes del mànec que formen l'empunyadura s'eixamplen en el seu extrem superior, en forma d'orelletes.

Al Caucas i a Rússia tenim una espasa en forma de sabre corb, que es coneix amb el nom de *shasqua*. Aquesta arma junt amb el *kindjal*, seran armes utilitzades pels cosacs. La *shasqua* posseeix una fulla corba d'un sol tall, amb un acanalament vora el lloç. L'empunyadura és simple, amb un eixamplament esbiaixat cap al lateral, que li serveix de pom. En els models militars, l'empunyadura sol ser de banya o d'os, reforçada per peces de metall, i la beina de fusta recoberta per pell. Es diferencia l'època tsarista de l'època soviètica pel gravat: en la primera és present l'àguila imperial i en la segona les sigles CCCP.

D'Àsia, podem citar com a curiositats, de l'arxipèlag nipó, les *katanes*, espases aquestes molt peculiars. La seua morfologia no ha variat des de l'edat mitjana. La forma del seu forjat era molt cridanera, ja que començava amb un elaborat procés, que evitava que la fulla fos trencadissa. A aquesta se li dóna el nom de *katana*, a la de major grandària, però es trobaven de diverses mides i es denominaven de diferent manera, com el *tatxi*, que normalment anaven acompanyades d'una daga curta, coneguda com *aikutxi*.

A la zona d'Indonèsia i les Illes Filipines, existien els ganivets-matxet de fulla flamígera coneguts com *cris*, la fulla dels quals era de doble tall i tenia inscripcions com a elements ornamentals. Per regla general la seua fulla s'eixampla en la part superior, presentant una sèrie d'entrants i ixents escalonats. L'empunyadura, sol estar tallada en fusta noble, banya, os, o les més elaborades en ivori. Els procedents de l'illa de Bali solen tenir l'empunyadura recoberta de plaques de nacre. Les beines són de fusta.

El *barong* i el *capilan*, són dues de les armes més típiques dels moros filipins de l'illa de Jolo. La primera consta d'una fulla espatulada de gran pes i lleugerament corbada, que continua amb un coll de forma cilíndrica, generalment de plata, que s'eixampla en la seua part superior en un pom d'ivori, banya o os. El *capilan* està format per una fulla rectilínia, que es va eixamplant fins a l'extrem distal, i finalitza en un tall oblic. La seua empunyadura és de fusta, generalment de forma animal i en la majoria dels casos té subjecte un llarg floc de cabells humans.

A Àfrica, no existeixen moltes armes llargues, com espases i sabres. Sí que citarem com a curiositat la *takouba*, o espasa dels tuaregs, habitants nòmades del desert saharià: aquestes espases són molt valuoses i antigues. Algunes procedeixen de l'edat mitjana; tenen una fulla de doble tall, que presenta diverses acanaladures en la seua part central generalment adornada amb motius d'astronomia. La beina està confeccionada amb cuir de camell, que normalment s'adorna amb trenats de fil de colors vistosos. Moltes d'aquestes armes tenen una procedència espanyola, ja que van ser introduïdes al desert pels moros espanyols.

Ganivet Nuba (Sudan), Telek.

A Sudan i al Txad s'utilitza una espasa molt pareguda a la *takouba*, que es coneix com *kaskara*. Sol presentar inscripcions àrabs en la part central del llom de la fulla; l'*arriaz* és rectilini, com el de les espases medievals europees, i podria ser que estigués inspirat en les espases dels croats. A diferència de l'espasa tuareg, l'empunyadura és circular i aplanada. La beina és de cuir i

en molts dels casos té el brocal i la cantonera de pell de cocodril.

I finalment, hem de citar una espasa molt antiga i típica d'Etiòpia; es denomina *shotel abissini*. La seua empunyadura sol ser tallada en banyes de bòvid, en forma de X, i sobre ella se superposava un pom metàl·lic; aquesta arma era la que portava la guàrdia personal de l'emperador Haile Selassie.

Bibliografia

- ALMAGRO BASCH, M. (1960): *Manual de Historia Universal*, tom I Editorial Espasa-Calpe, S.A. Madrid.
- BARCELO RUBI, B. (1976): *Armamento portátil español (1764-1939)*. Editorial San Martín, Madrid.
- CALVO PASCUAL, J.L. (1976): *Armamento reglamentario y auxiliar del ejército español*. Barcelona.
- CASARIEGO, J.C. (1982): *Tratado histórico de las armas*. Editorial Labor. Barcelona.
- Catálogo del Museo Militar*: Ediciones Ares, 1956.
- Catálogo de la Real Armería*: Madrid, 1849.
- ECHEVERRÍA, J.M. (1973): *Coleccionismo de armas antiguas*. Editorial Everest. Lleó.
- Estado Mayor do Ejercito.: *Armas em Portugal, origens e evolução*. Lisboa, 1981.
- FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, F. (1872): *Espadas Hispano-Árabes*. Museo Español de Antigüedades, Tom I. Madrid.
- FLORIT, J.M., i SÁNCHEZ CANTON, F.C. (1927): *Catálogo de las Armas del Instituto de Valencia de Don Juan*. Madrid.
- GÉNOVA, J.: *Armas de Guerra*. Editorial M. Soler. Barcelona.
- JACOB, A. (1975): *Armes Blanches de L'Islam*. L'ABC du collectionneur. CPIP, París.
- DE LA LLAVE, P. (1882): *Gravados y lemas de armas blancas*. Imprenta de Gregorio Hernando. Madrid.
- OCETE RUBIO, R.: *Catálogo de las Armas del Museo de Artes y Costumbres de Sevilla*.
- OCETE RUBIO, R. (1988): *Armas Blancas en España*. Grupo Editorial Tucán, S.A. Madrid.
- RODRÍGUEZ LORENTE, J.J.: *Los Cuchillos de Albacete*. Tom VI. Revista Gladius.
- SOBEJANO, R., y RUBI, E. (1956): *Espadas de España*. *Arte Español*, Tom XXI. Primer cuatrimestre, págs. 204-224. Madrid.
- SOPEÑA GALARRAGA, J. (1978): *Historia del Armamento Español*. Toms V i VI.
- WILKINSON, F. (1978): *Armas y Armaduras*. Editorial Noguer. Barcelona.